

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ

«Облік інноваційної діяльності науково-дослідних установ як засіб підвищення конкурентоспроможності економіки країни»

Столярчук Н.М

Аналізуючи міжнародний досвід, можна дійти висновку, що іноземні компанії інноваційній продукції надають набагато більшого значення. Вплив інституту інноваційної діяльності на економіку за кордоном призвів до усвідомлення і визнання нових факторів виробництва – інтелектуальних. Це відображається в прийнятих нормативних актах, розвиненому ринку об'єктів інтелектуальної власності, способах їх охорони, методиках оцінки та відповідно відображенні у звітності.

Нова міра вартості – інтелектуальний капітал і методи його оцінювання – охоплює широке коло об'єктів, до яких належать і комерційні, і некомерційні, навіть державні установи, що може спричинити виникнення нової форми обміну, в якій вона використовуватиметься з метою торгівлі. Виникають нові форми співпраці, які визначають умови договірних відносин між роботодавцем і працівником, між власником інтелектуальної власності та її отримувачем у користування – ліцензійні договори. Також з'являється такий вид доходу, як «пасивні доходи»: роялті, паушальні платежі.

При прийнятті управлінських рішень аналіз інновацій може використовуватися не тільки як інструмент оцінки досягнутого рівня активності і стійкості підприємства, але і для оцінки зміни цього рівня під впливом різних техніко-економічних чинників. Одночасно з цим оцінка та облік інновацій в процесі відтворення основного капіталу є найважливішим засобом виявлення внутрішньогосподарських резервів поліпшення матеріально-технічної бази організації, його дані служать інформаційним джерелом при прийнятті тактичних і стратегічних рішень.

Відтак, монографія Столярчук Н.М. «Облік і внутрішній аудит інноваційної діяльності в науково-дослідних установах» є досить актуальною. Теоретична спрямованість і практична значимість результатів, отриманих у процесі наукового дослідження, визначають доцільність подальшого їх використання у діяльності науково-дослідних установ та у навчальному процесі.

У ході дослідження сутності інноваційної діяльності в роботі узагальнено та виділено три основні підходи до визначення даної категорії: економічний (на основі досліджень вчених-економістів) – діяльність, що спрямована на інтенсифікацію виробництва та задоволення потреб ринку за рахунок використання інтелектуальних ресурсів; правовий (на основі нормативно-правових актів) – діяльність, що спрямована на залучення фінансових інвестицій у науково-технічні розробки, з метою виробництва інноваційної продукції; бухгалтерський (на основі досліджень науковців у галузі бухгалтерського обліку) – діяльність, спрямована на створення інноваційного продукту (продукції), що є новим або вдосконаленим,

розробленим у результаті науково-дослідних чи дослідно-конструкторських робіт, на який набуто право інтелектуальної власності та який ідентифікується в обліку як актив і призначений для використання у власній господарській діяльності чи реалізації з метою одержання доходу.

У неоінституціональній економіці інноваційна діяльність виступає першопричиною у реформуванні інститутів постіндустріального суспільства. Інститут інноваційної діяльності впливає на розвиток інституту професійної освіти, що зумовлює перетворення інформації, знань на фактор, який призводить до реформування неформального інституту, тобто перетворення людини «економічної» на людину «соціальну», «творчу». Зміни в неформальних інститутах зумовлюють зміни у формальних: створюються нові інституції та інститути (регулятивні органи, організації, законодавство). На основі досліджень нормативно-правових актів та праць науковців «старого» та «нового» інституціоналізму розроблено модель впливу інноваційної діяльності на розвиток соціально-економічних інститутів України, що зумовлює необхідність в інституціональній корекції інститутів оцінки, бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту шляхом визнання нових інтелектуальних активів, прийняття галузевих методик обліку, оцінки та внутрішнього аудиту, створення спеціалізованих структур, що дозволить посилити роль обліку і внутрішнього аудиту через формування інформаційного поля та зменшить невизначеність економічного середовища.

Здійснено систематизацію складу об'єктів обліку і внутрішнього аудиту у науково-дослідних установах під впливом інноваційної діяльності, шляхом виокремлення їх в три групи: класичні об'єкти – вартісна оцінка яких відображається у звітності: бюджетні асигнування, витрати на дослідження, розробки, інноваційний продукт – об'єкт інтелектуальної власності, нематеріальні активи, інноваційна продукція – насіння, нові штами мікроорганізмів, сировина, ліцензії, пасивні доходи, капітальні інвестиції; об'єкти внутрішнього (управлінського обліку), до яких віднесено кошториси, калькуляційні розрахунки, програми наукових досліджень, дані лабораторій, польових журналів, дані планово-економічного відділу. Окремо виділено особливу групу – позасистемні об'єкти: облікові дані людського капіталу (підвищення кваліфікації працівників, зайнятих розробкою інновацій), оцінка активів, розрахунки економічної ефективності інноваційного продукту, інформація про ринок об'єктів інтелектуальної власності, дані технологічного аудиту, експертиз, інформація про діяльність ліцензіатів. Ці нові об'єкти знаходяться поза системою обліку, однак об'єктивно необхідні для цієї системи та її цілей. Отже, інструментарій аналізу, планування, технологічного аудиту, оцінки, які досліджуються в процесі створення інноваційного продукту, існують поза системою бухгалтерського обліку, однак тісно з нею пов'язані та необхідні для забезпечення її задач. Ідентифікація даних груп об'єктів інноваційної діяльності дозволить ефективно організувати аналітичний та

синтетичний облік та відображення інформації у звітності, а також сприятиме якісному здійсненню внутрішнього аудиту.

Специфікою діяльності науково-дослідних установ є те, що накладним витратам належить значна частка у собівартості науково-технічної продукції, однак контролювати їх важче ніж прями. У результаті проведеного дослідження виявлено, що достовірність і точність в обчисленні собівартості продукції НДР та ДКР забезпечується краще тоді, коли ширше використовується принцип максимальної локалізації витрат, тобто прямого віднесення їх на собівартість окремих видів продукції. Уточнення діючої номенклатури витрат, що використовується науково-дослідними організаціями, нами проведено шляхом перегрупування статей накладних витрат та віднесенням частини із них до прямих. Удосконалена номенклатура статей на НДР та ДКР передбачає виокремлення у складі прямих витрат амортизаційних відрахувань щодо основних засобів, що безпосередньо використовуються при виконанні НДДКР; авторської винагороди; витрат на патентування та сертифікацію продукції. Перегрупування статей накладних витрат наукових організацій дасть змогу зменшити питому частку даних витрат у структурі собівартості НДР та ДКР та зробити її більш прозорою та контрольованою.

Однією з основних причин, чому майнові права на інноваційну продукцію не відображаються в звітності є складність у визначенні її вартості. В бухгалтерському обліку при первісному визнанні нематеріального активу, не залежно від способу його надходження, відбувається залучення незалежного оцінювача та визначається справедлива вартість, так як відсутні методики для самостійного визначення первісної вартості нематеріального активу бухгалтерською службою. Незалежні оцінювачі в більшості випадків визначають ринкову вартість. Однак у бухгалтерському обліку перевага надається принципу оцінки за історичною (фактичною) вартістю. З метою вирішення даної проблеми автором критично оцінено застосування методів оцінки інноваційної продукції та обґрунтовано застосування витратного підходу, як такого, що найбільше відповідає принципу історичної (фактичної) собівартості. Оцінка за даним підходом не буде завищувати податкову базу при постановці нематеріальних активів на баланс установи та не впливатиме на суму доходу за ліцензійними договорами. У разі прийняття рішення про продаж ОПВ, використання витратного підходу дозволить встановити межу вартості, нижче якої не можна його реалізовувати на ринку. Але для його ефективного використання необхідна детальна обліково-аналітична інформація. Тобто систему бухгалтерського обліку необхідно вдосконалити в частині рахунків, первинних та зведених документів, статей витрат.

Комерційне використання інноваційної продукції передбачає отримання фіксованих та періодичних ліцензійних платежів: роялті, паушальних та комбінованих. Важливим питанням як для ліцензіара так і для ліцензіата – є вибір оптимального способу платежу. У дисертаційній

роботі проаналізовано переваги та недоліки кожного виду ліцензійних платежів. Встановлено, що роялті дозволяють здійснювати контроль за випуском і збутом продукції з боку ліцензіата, однак у випадку зриву виробництва або різкого погіршення ситуації на ринку – ліцензіар недоотримає дохід. У разі вибору паушальних платежів – погіршення урожайності та кон'юнктури ринку, не впливатимуть на прибуток ліцензіара, однак є не вигідними для ліцензіата. Тому найоптимальнішим варіантом є застосування комбінованих платежів. В бухгалтерському обліку такі види платежів визнаються доходом (у ліцензіара) або витратами (у ліцензіата) та відображаються на відповідних рахунках. Однак відсутня система документального забезпечення даних операцій в обліку, що створює передумови для зловживань.

Звітність науково-дослідних установ не містить суттєвої інформації про стан їх основної діяльності – інноваційної. Такі дані розпорошуються на різних рахунках витрат, доходів, що ускладнює формування загального результату від створення нової продукції. Крім того, ускладнюється визначення економічної ефективності інноваційної діяльності за період. Відображенню активів у звітності передують їх інвентаризація. У зв'язку з цим запропоновано проект «Положення про інвентаризацію інноваційної діяльності науково-дослідних установ», що регламентує проведення інвентаризації інновацій за повним їх життєвим циклом та дозволяє виявити всі об'єкти інноваційної діяльності з подальшим їх відображенням у звітності.

З метою зменшення бюджетних порушень у державних організаціях утворено служби внутрішнього аудиту. Однак методики проведення внутрішнього аудиту, які б враховували специфіку діяльності окремих установ відсутні. У зв'язку з цим сформовано організаційно-методичні підходи та запропоновано методику внутрішнього аудиту бюджетних установ у частині розробки Програми аудиторської перевірки інноваційної діяльності та об'єктів інтелектуальної власності, а також відповідних робочих документів внутрішнього аудиту.

Монографія призначена науковим установам, державним регуляторним органам, професійним організаціям, науковцям, викладачам, керівникам, практикуючим бухгалтерам та студентам.

Рецензент:

доктор економічних наук,
заступник академіка-секретаря
Відділення аграрної економіки
і продовольства Національної академії
аграрних наук України

М.М. Кропивко